

GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

PROF. DR. İZGE GÜNAL OLAYI: DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ'NDE YAŞANAN İŞTEN ÇIKARILMA ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN SAĞLIKTA VE EĞİTİMDE PİYASALAŞMA

Cem TERZİ*

Üniversiteler aklın ve bilimsel değerlerin geçerli olduğu öğretim kurumlarıdır. Ama ne yazık ki bugün üniversitelerimizde üniversiter değerlerle bağdaşmayan bir süreç işlemektedir ve bu süreç Dokuz Eylül Üniversitesi'nde "amirini küçük düşürmek" suçundan Prof. Dr. İzge Günal'ın üniversitedeki görevine son verilerek cezalandırılmasına kadar dayanmıştır.

Bilim insanlarını düşüncelerini ifade ettikleri ya da eylemleri için cezalandırma çabaları hep süregelmiştir. Bertrand Russell, Cambridge'de öğretim görevlisiyken, savaşa karşı çıkması ve barışçı görüşleri savunması yüzünden 1961'de görevinden ayrılmak zorunda kalmıştı. Üstelik resmi makamlar kütüphanesine de el koymuştu. Ama Russell hayatı boyunca, inanç ve ifade özgürlüğünü savundu ve savaşa karşı çıktı. ABD'nin Vietnam'da işlediği suçları mahkum etmek için uluslararası bir mahkemenin kurulmasına öncülük etti. Bu mahkeme onun adını taşıdı. Doksan küsur yaşında, sokaklarda yapılan savaş karşıtı gösterilere ve oturma eylemlerine katıldı. Prof. Edward Said, 2000 yılında Lübnan sınırındaki bir İsrail karakoluna taş atınca, Columbia Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliğine son verilmesini isteyenler olmuştu. Bunun üzerine Rektör Jonathan R. Cole, akademik özgürlük çerçevesinde Said'i savunan bir yazı kaleme almıştı. Bu yazıdan bazı kesitlerle rektörün bu zor duruma nasıl yaklaştığını anımsayalım: "Akademik özgürlükten kasıt, bütün öğretim

görevlilerinin, sınıflarında konularını tartışırken özgür olmalarıdır; bu özgürlük, araştırma ve bu araştırmaların sonuçlarını yayımlama özgürlüğünü de içerir". Öğretim görevlileri fikirlerini ifade etmelerinden veya özel ya da kamusal alanda kurdukları ilişkilerden dolayı üniversite tarafından cezalandırılmaz Kısacası, üniversite, bir görevlisinin fikirlerini açıklamasına veya davranışlarına karşı, bunlar yargının alanına girse bile müdahale etmeyebilir. Karşılığı, hal ve şartlar belirler. Bir üniversite için, bireyin siyaseten baskın bir ideolojinin titreten-felç edici etkisinden korkmaksızın, görüşünü ifade etmekte kendisini özgür hissetmesinin güvence altında olmasından daha temel bir ikinci şey yoktur..... Fikirler, sınıf içinde veya dışında kamusal ifade buldukça anlam taşır; bazı fikirler bize çirkin gelebilir, 'doğruluk' mefhumumuza aykırı düşebilir, yargılarımıza veya kabullerimize meydan okuyabilir, ama ne olursa olsun akademik düzenimizin temel yapısını tehdit etmedikçe güvence altında olmaları gerekir.... Bu nedenle, Said'in etrafında süregelen son tartışma da bizi rahatsız etmemelidir; yeter ki tartışma özgür fikir alışverişine zincir vurma veya Profesör Said'e yaptırım uygulama çabalarını içerir hale gelmesin. Hepimizi ve akademik özgürlüğü tehdit eden işte tam da Said'in ifade özgürlüğünü ya da eleştirilerini sınırlama düşüncesinin kendisidir. Öğretim üyelerimizin görüşlerine yönelik bu tür kısıtlamaların, bu üniversitenin saygın bir özelliği açısından uzun süreli olumsuz etkileri olabilir: Bu özellik, çoğunluğun kabul edilemez görebileceği fikirlere karşı hoşgörüyü göstermektedir....."Bu örnek, akademik özgürlüğün korunması için harekete geçen ve Edward Said'in üniversitede kalmasını sağlayan bir rektörün ibretlik sözlerini yansıtmaktadır.

*Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi AD

Üniversitede otoritariyen zihniyet

Biz de ise üniversiter yaşamdaki otoriter, merkeziyetçi, keyfi ve bazen baskıcı yönetim, 12 Eylül rejiminin YÖK yasasının armağanıdır. 1402 sayılı yasa ile binlerce öğretim görevlisini görevden uzaklaştırma faciası belleklerimizde yerini almıştır. Yükseköğretim Yasası yayınlandığı 1981 yılından bu yana defalarca değiştirilmesine karşın antidemokratik ve baskıcı özellikleri korunmuştur. Üniversitelerde tüm yetki tek bir kişiye; rektöre bırakılmıştır. Disiplin yönetmeliği, yapılan değişikliklerle öğretim üyelerine yasal şiddet uygulanmanın bir aracı haline getirilmiştir. Yükseköğretim dünyası, bilimsel örtülü otoriter zihniyetin egemenliği altındadır. Üniversiteler mutlak yönetim gücüyle donanmış tek bir kişinin adeta şahsi iktidarı ile yönetilmektedirler. Mutlak iktidar peşinde koşanlar bunu asla elde edemezler. Mutlak iktidar, doğası gereği imkansızdır. Üniversitede aşırı merkeziyetçi ve hiyerarşik yapılanma yaratıcılık ve özgürlükle bağdaşmaz. Üniversite ötekine tahammülün garanti altına alındığı yerdir aslında.

Önce işçiler atıldı sonra Prof. Dr. İzge Günel

Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü'nün paravan şirketi -taşeron şirketi-, Güzel İzmir, DİSK üyesi Genel-İş sendikasında örgütlenen işçilerden 213'ünü geçtiğimiz Ağustos işten çıkardı. Temizlik ve taşıma gibi aslında süreklilik arz eden, geçici olmayan ve sağlık hizmetinin bir parçası olan bir işte çalışan bu işçiler, iş güvencesi sağlamak adına sendikalaşmışlardı. Asgari ücretle geçinmeye çalışan bu insanların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve iş güvencesi sağlanması için sendikalaşması kadar doğal ve haklı bir çaba olamaz. Toplumla öncülük etmekle görevli olan, toplumsal barışın sağlanmasına ve toplumun gelişmesine katkı sunmak için kurulmuş olan üniversite, işçisinden örgütlenme hakkını esirgememeliydi ve onunla mahkemelik olmamalıydı ama oldu...

Taşeron işçi sorunu

1984 yılından sonra uygulamaya konulan 'kamunun küçültülmesi' politikaları sonucu kamu kuruluşlarında personel alımına getirilen kısıtlamalar nedeniyle tamamen mevzuat dışı bir uygulamayla aslında süreklilik arz eden işlerde, geçici işçilerin sürekli istihdamı ve sürekli işlerde taşeron aracılığı ile işçi çalıştırılması yaygınlaştı. 'Kırmızı tişörtlü' çalışma arkadaşlarımız, her yıl işten çıkarılıp yeniden işe alınan ve aslında yasalara uygun olmayarak çalıştırılan taşeron işçilerdir...

Taşeron işçilerin büyük bir kısmı, taşeron firmalar aracılığıyla asgari ücret veya altında bir ücret karşılığında bazen sigortasız, hemen daima güvencesiz bir biçimde ve çoğu kez uzun çalışma saatleri ile çalıştırılıyor. Taşeron firmaların çoğu, kamu işletmesinin kendisinin kurduğu paravan şirketlerdir. Kamu kuruluşları paravan şirketler kurarak ve taşeron işçi çalıştırarak giderlerini azaltmaya çalışmaktadır.

Taşeron işçilerin geliri yetersiz ve düzensizdir. Sık sık bu gelirin ortadan kalkması ile taşeron işçilerin yaşamları

temel bir haktan; gelir güvencesinden mahrum kalmaktadır. Sendikası taşeron işçinin geleceği, işverenin "merhamet ve insafına" bırakılmıştır.

Hastane temizliği gibi bir kamusal hizmet alanı, piyasaya verildiğinden, burada çalışan insanlar da piyasa şartlarında çalıştırılmakta ve kamuda çalışmaktan doğan ayrıcalıklardan yararlanamamaktadır. Sonuç olarak taşeron işçi güvencesiz ve örgütsüzdür. Sendikalar çalışanların sığındıkları yasal kalelerdir. Bu kaleler, işçilerin daha umutlu ve güvenli olmalarını sağlar. Taşeron işçilerin gelir güvencesizliği cehenneminden kurtulmak için sendikalaşmaları en doğal insan hakkıdır. Kamu çalışanları hareketinden ve örgütlülüğünden korkanlar ise kamu emekçilerinin sendikal girişimlerini engellemektedir.

Paşabahçe Eskişehir Olayı

Paşabahçe Eskişehir Fabrikası'nda 27 Eylül 2003 tarihli sendikaya kayıtlı 300 taşeron işçi, sendikalaşma etkinliğinden korkan işveren tarafından işten çıkarıldı. İşçiler yürüyüş, yemek boykotu ve 24 saat süreyle iş yerinden ayrılmama eylemleri yaptılar. Sorun yargı sürecine taşındı. Açılan işe iade davaları sonunda iş mahkemesi, taşeron işçilerin yasaya aykırı bir biçimde çalıştırıldıklarına, asıl işverenin işçileri olduklarına ve işe iadelerine karar verdi. Konu Uluslararası Çalışma Örgütü'nde Sendika Özgürlüğü Komitesi tarafından da ele alındı ve işten çıkarmaların sendikal hak ihlali olduğu sonucuna varıldı. Tarih 20006'da Dokuz Eylül Üniversitesi'nde tekerrür etmektedir. Bu halleriyle taşeron işçiler tıpkı Paşabahçe Eskişehir taşeron işçileri gibi yasaya aykırı biçimde çalıştırılmaktadırlar. Süreklilik arz eden bir iş, sanki süreklilik göstermiyormuş gibi davranılmaktadır. Bu işçiler her yıl bu nedenle işten çıkarılmakta ve yeniden işe alınmaktadır. Dokuz Eylül taşeron işçileri de iş mahkemesine başvurdular. Adli süreç bu yazı kaleme alındığında devam etmekteydi.

Risk toplumu

Günümüz neoliberal ekonomik modelin öngördüğü toplum modeli risk toplumdur. Herkesin kendi riskinden sorumlu olduğu bu modelde, toplumsal sorumluluk kamusal yarar, ortak çıkar ve fırsat eşitliği gibi düşünce ve değerlere yer yoktur. Bunların yerine rekabet ve bencillik geçerlidir. Daha önce kamunun sorumluluğunda olan işler ya da hizmetler bundan böyle şirketlere / paravan şirketlere ve tamamen piyasa koşullarına bırakılmıştır. Bu model toplumsal parçalanmalar ve kutuplaşmalar modelidir. İşçiler arasında bile katmanlar ve kutuplaşmalar oluşmuştur. En üstte düzenli bir işi, iş güvencesi ile sosyal güvenliği olan küçük bir kesim, ortada zaman zaman iş bulabilen, buna karşılık herhangi bir iş güvencesi ve sosyal güvencesi olmayan bir kesim, en altta ise hiçbir işi olmayan güvencesiz ve çaresiz bir kesim mevcuttur.

Çalışanlar arasında sosyal bağlar ve dayanışmacı ilişkiler zayıflamıştır. Çalışma yaşamının düzenlenmesine yapılan özel müdahalelerle, sendikal örgütlenmelerin zayıflatılmasına, çalışma yaşamında kişiselleşmiş ve keyifleşmiş ilişki biçiminin dayatılmasına çalışılmaktadır.

Hekimler hemşirelerin, hemşireler işçilerin, işçiler de taşeron işçilerin sorunlarına giderek daha az duyarlılık göstermektedir. Sıra kamu çalışanına da gelecektir. Hazırlıkları bitmiş bulunan ve kısa bir süre sonra uygulamaya konmak istenen Kamu Personeli Kanunu ile kamu çalışanlarının çoğunluğu sözleşmeli personele dönüştürülecek ve sendikalaşma hakkı elinden alınacaktır. Yasal örgütlenme hakkı tanınmasına rağmen sözleşmeli personelin sözleşmesi sona erip de uzatılmadığında sendikal üye olmasının hiçbir anlamı kalmamaktadır. Çünkü sendikal sözleşmeli personelin yerine sendikayı benimsemeyen yeni elemanlar alınması tercih edilecektir. Yeni yasal düzenlemeler sözleşmeli personeli taşeron işçilerine dönüştürecektir. Bu durum bölünmüş bir toplumsal yapı tehlikesi yaratacaktır. Bölünmenin belirginleşmesiyle sosyal dayanışma zayıflayacak, sosyal barış ve adaletin gelişimi olumsuz etkilenecektir.

Sistem taşeron işçilerin gerçek işçilere dönüşmesine izin vermiyor. Bu noktada 26/07/2006'da Radikal gazetesinde yayınlanan araştırmacı yazar Selçuk Salih Caydı'nın 'Sistem dışı kalanlar' başlıklı makalesine kulak verelim:... *Sistemin günümüzdeki gelişme sürecinde asıl yeni olan, bir kalıcı işsizler zümresinin ortaya çıkmış olmasıdır. Rasyonelleşme ve mikroelektronik endüstri devriminin daha az işçiyle daha çok üretme trendine paralel olarak halkın eline geçen para sistemli biçimde azalmaktadır. Aynı temel nedenle sistemin Ortadoğu ve Orta-Afrika gibi bölgeleri terk ettiği bir dönemde, global sistemin üretim/tüketim zincirinden kopan halk gruplarına ek olarak, sistemin işlemekte olduğu diğer bölgelerde de hizmet sektöründe çalışanların sistem dışı kaldığı görülmektedir. Bu bize, tanımı çok daha kolay olan yeni bir sınıftan söz edebileceğimizi göstermektedir: Yeni sınıfsızlar sınıfı.*

Sınıfların birbirine karıştığı çalışma sistemine entegre olmuş bir şekilde patron, çalışan, beyaz yakalı veya işçi olarak yaşayan veya bu özelliklerin birkaçına birden aynı anda sahip olan 'sistem içi' insanın karşısına, 'sistem dışı' insan çıkmaktadır. El birliğiyle sorunlara çözüm aramazsak asıl çatışma, 'sınıflılar sınıfı' ve 'sınıfsızlar sınıfı' arasında olacaktır. Bütün etno-kültürel kimlik sorunlarının, azınlık/çoğunluk milliyetçiliği radikalleşmelerinin, yükselen şiddetin altında bu sosyo-ekonomik sorun, yani sistemin kendisi yatmaktadır. Bu tip bütüncül sorunlar, doğaları gereği ancak işbirliği içinde çözülebilirler. O halde, sorunların aşılması için çoğunluğu birlikte hareket etmeye zorlayan politikalar, en doğru ve en başarılı politikalar olacaktır. Gelecekte, hiç olmadığı kadar çok birliğe, sağ duyuya ve dostluğa ihtiyaç olacak"...

Toplum, üniversite ve piyasa

Bahsi geçen birlik, sağduyu ve dostluk maalesef Dokuz Eylül Üniversitesi yönetim anlayışında yoktu: Prof. Dr. İzge Günal'ın atılan işçilerin geri alınmasını talep eden 4000'e yakın destek imzasını rektöre iletmek isterken seçtiği yol, "amirini küçük düşürmek" suçlaması ile üniversiteden atılmasına yol açtı.

Prof. Dr. İzge Günal alanında çok sayıda bilimsel yayına sahip olan bir öğretim üyesidir. Günal'ın ortopedi alanında

yurtdışında üniversitelerde eğitim kitabı olarak kullanılan bir kitabı vardır. Birçok yerli ve yabancı bilimsel derginin hakem kurullarında görev almıştır. Çalışmaları yurt içinde ve yurtdışında birçok ödüle layık görülmüştür. Mesleğini maddi kazanca tahvil etmek yerine üniversitenin kamusal nitelikte bir bilim ve eğitim kurumu olarak kalması için yüreğinden geleni inatla savunmuştur. Ayrıca ülkemiz akademik dünyasında maalesef var olan bilimsel etik kaygısızlığına direnmiş, bilim etiğini savunmayı kendisine iş edinmiştir. Böyle özellikleri olan, emekten ve emekçiden yana tavır alan bir akademisyenin temsil ettiği değer sistemi ile içinde yer aldığı kurumun değer sistemi çelişmektedir. Bu çelişki, 20 yıl öncesine eğitim ve sağlığın piyasalaştırılma sürecine dayanmaktadır.

12 Eylül darbesinin ardından Özal'ın iktidara geldiği 80'li yıllarda kamu harcamaları daraltıldı ve özel sektörün genişlemesine büyük ağırlık verildi. Siyasi program olarak özelleştirme politikası, yaşamın her alanında devletin rolünü yeniden tanımladı. Daha önceki sosyal hukuk devletinin bir gereği olarak, her türlü kamu hizmetine olduğu gibi sağlık ve eğitime erişimin de her yurttaşın temel hakkı olduğu ilkesi yavaş yavaş terk edildi.

Devlet tarafından finanse edilen sağlık ve eğitim kurumları, Özal döneminde piyasa güçleri ile yüz yüze gelmeye ve serbest girişimin rekabetçi ruhunu benimsemeye zorlandılar. Kamu sağlık ve eğitim kurumlarına 'işletme kültürü'nün yerleşmesini sağlamak amacıyla bu kurumların bütçelerinden kesintiler yapıldı. Sağlık ve eğitim kurumları kendi yaratacakları döner sermaye gelirlerine bağımlı hale getirildi. Bu kurumlara yapılan merkezi desteğin korkak bir bağımlılık kültürü yarattığı insanların bilinçlerine yerleştirildi. Akademik camia bu değişime direnmek yerine işletme kültürünü kucakladı ve gönüllü bekçisi oldu.

Özal'ın tohumlarını ektiği serbest piyasa politikalarına zayıf da olsa direnen toplumsal muhalefet 2001 ekonomik krizinin etkisiyle iyice kırıldı ve toplumun zihin dünyasına 'piyasa metaforu' yerleştirildi. IMF'nin Güney Amerika deneyiminden çok iyi bildiğimiz 'Yapısal Uyum Programı' büyük bir hızla uygulanmaya başlandı. Bu programın içeriği, sosyal harcamaların kesilerek kamu borcunun azaltılması, devlet mallarının yoğun biçimde özelleştirilmesi, ücretlerin (işçi/memur) düşürülerek devlet hazine gelirlerinin artırılması, ulusal mal piyasasının liberalizasyonu, ulusal finans piyasasının liberalizasyonu, dışsattım ekonomisine reoryantasyon ve ulusal paranın devalüasyonudur. Program aracılığı ile Türkiye için en önemli iç ve dış sorun borç yönetimi haline getirildi. Sosyal bedeli ne olursa olsun dış borç ödemeleri birincil öncelik kazandı

2001 krizinden IMF önderliğinde çıkışta (!) serbest piyasa, kamu harcamalarında ciddi kısıntı ve özelleştirme programı, kriz ablukasındaki zihinlerde kolaylıkla yer buldu. Kredi kısıncısı ve borç şantajı ile 'batık şirket' muamelesi yapılan Türkiye Devleti'nde kamu sektörü art arda özelleştirilerek devlet küçültüldü ve piyasa

ekonomisine bağlılık perçinlendi. Parasız sağlık ve parasız eğitim gibi yaşamsal destek alanları iyice daraltıldı. Muhalefetteyken tam tersini savunduğunu iddia eden merkez solun başkanlığını yürüttüğü koalisyon hükümeti, piyasa ekonomizmine bağlılıklarını bu sefer de kanıtladılar. Yeni iktidar partisi AKP'nin ise, IMF'nin neoliberal ekonomi programına bir tutam mazlum edebiyatı katmaktan öte özgün bir katkısı olmadı. Özal dönemi bu radikal değişim için gerekli zemini çoktan hazırlamıştı.

Kamu kuruluşları son 20 yılda yaşanan şirketleşme sürecinde, döner sermaye gelirlerini artırmak için her yola başvurur oldular. Durumdan vazife çıkaran kamu sağlık ve eğitim kurumlarındaki hevesli yöneticiler, yeni duruma göre yapılanmak üzere büyük bir iştahla harekete geçtiler ve sağlıkta piyasa mantığının yerleşmesine katkıda bulundular. Tıp alanındaki akademisyenlerin/hekimlerin, sağlığın piyasalaşmasına karşı ciddi bir direnç göstermemeleri devletin kendilerine uzun yıllardır tanıdığı ayrıcalıklı konumla; 'muayenehane hekimliği' pratiği ile yakın ilişkilidir. Hekimler bir yandan kamuda çalışabilirken bir yandan da muayenehane/'dükkan' açarak tüccarlık yapma ayrıcalığı olan kamu görevlileridir. Kendisini toplumdan ayrı tanımlayan ve kendi çıkarlarını toplumun çıkarından farklılaştıran akademisyenler/hekimler, ortak mekanizmaların dışında durarak, kendi dar çıkarlarının peşinde koşmaktadırlar.

Özette Özal ve ardıl hükümetler, zaten bütçeden yeterli kaynak aktarılmadığı için çok çeşitli sorunlar yaşanan ulusal sağlık ve eğitim sistemini piyasaya açarak, Pandora'nın kutusunu da açmış oldular.

YÖK'ün de üniversiteler için hazırladığı ve uyguladığı proje, piyasa metafora uyum projesidir. Bu proje üniversiteleri 'teori'ye ev sahipliği yapmaktan piyasaya teslim etme sürecidir: Adı, girişimci üniversitedir, para kazanan üniversitedir, kendi başının çaresine bakan üniversitedir, piyasa yönlendirmeli üniversitedir, talep merkezli üniversitedir, piyasa dostu üniversite'dir... Kamu yararı kaygısı olmayan bir serbest girişimciliğin ve parası olanın yüceltilmesi projesidir.

İkinci öğretim programları, yaz okulları, sertifika programları, tezsiz yüksek lisans uygulamaları, projecilik - döner sermaye uygulamaları, kampüslerin ticarileştirilmesi, öğrenci harçlarının öğrenci başına cari hizmet ödeneğinin yarısı seviyesine çekilmesi gibi uygulamalar, YÖK'ün üniversiteleri ticarileştirme çabalarıdır.

Öte yandan, kurulduğundan bu yana süregelen siyasi ve örgütsel olarak merkezîyetçi otoriteryenliğin sürdürülmesinden de asla vazgeçilmemektedir.

Akademik özgürlük

Oysa, akademik özgürlük, herhangi bir kimse tarafından cezalandırılma korkusu olmaksızın inandığını öğretme, akademik veya akademik olmayan konularda çoğunluğun paylaşmadığı görüşleri savunma ve kendi anladığı şekliyle bilgi ve fikirlere göre hareket etme hakkıdır.

Düşünceleri yolunda eyleme geçenler genellikle yalnız kalırlar, ama bazen yalnızlık, mevcut duruma hoşgörüy göstermekten ya da haksızlığa uyumculuktan çok daha iyidir. Prof. Dr. İzge Günal yalnız kalmadı. Çünkü kendisine verilen ceza, isnat edilen suç ile orantısızdı, bir güç gösterisiydi ve adalet duygusunu rencide etmekteydi. Bu ceza da kamuoyu vicdanında ret edildi ve İzge Günal'ın üniversiteye dönmesi için demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleri, öğrenciler ve öğretim üyeleri harekete geçtiler. Bu isyana yanıt gecikmedi. YÖK yaklaşık 2 ay sonra İzge Günal'a verilen cezayı hafifleterek görevine iade edilmesine karar verdi. Prof. Dr. İzge Günal yeni yıla eski iş yerinde, hastalarına, çalışmalarına ve öğrencilerine yeniden kavuşarak mutlu girdi. Ancak, işçilere yönelik sendikasıylaştırma baskısı bitmemişti. 2006'nın son gününde Dokuz Eylül'ün paravan şirketi 100'e yakın temizlik işçisini daha işten çıkardı. Dokuz Eylül sayesinde yeni yıla işsiz girenler arasına 100 kişi daha katıldı.

Tarihin en eski mücadelesi devam ediyor... Eşitlikçi, demokratik ve özgür üniversite ideali için... Eşitlikçi, demokratik ve özgür bir ülke ideali için... Eşitlikçi, demokratik ve özgür bir dünya ideali için...